

ALMA ČOVIĆ-FILIPOVIĆ

PODACI O MARKIRANOSTI LEKSEMA U DVOJEZIČKIM RJEČNICIMA

Sažetak

U radu se razmatra pitanje označavanja markiranosti leksema u dvojezičkim rječnicima. Pod markiranošću se smatraju sve one informacije koje ne pripadaju denotativnom značenju leksema, ali spadaju u leksičko znanje koje se korisniku rječnika moraju dati kako bi njegov leksički odabir bio adekvatan komunikativnoj situaciji, primjerice podaci o stilskoj, vremenskoj, regionalnoj i sl. markiranosti leksičkih jedinica. U prvom dijelu rada daje se teorijski pregled označavanja markiranosti u leksikografiji. U empirijskom dijelu rada istražuje se leksikografska praksa označavanja markiranosti na primjeru leksema semantičkog polja UMRIJETI u dvojezičkom rječniku Jakić/Hurm (1999) i daju prijedlozi za označavanje markiranosti u *Bosansko-njemačkom univerzalnom rječniku* koji je u fazi izrade. Ciljevi istraživanja su:

- (1) utvrditi zastupljenost pragmatičkih informacija na makrostrukturnoj razini u *Hrvatsko-njemačkom rječniku* autorâ Jakić i Hurm iz 1999,
- (2) utvrditi zastupljenost pragmatičkih informacija u sklopu rječničkih članaka u formi upotrebnih etiketa, te načine iznošenja njihova leksikografskog opisa; u sklopu ovog pitanja bitno je utvrditi a) za koje jezičke elemente se etiketa navodi i b) za koliko elemenata "vrijedi" navedena etiketa i
- (3) predložiti konkretna rješenja za unapređivanje opisa pragmatičkih informacija u BNJUR, imajući na umu potrebe njegovih ciljnih korisnika.

Analiza je pokazala nekoliko nedostataka u leksikografskoj praksi koji sežu od navođenja ekvivalenata koji su u odnosu na natuknicu različito markirani, preko nenavođenja oznaka za markiranost uopšte, do nejasnoća po pitanju na šta se upotrebne etikete odnose.

Ključne riječi: kvaziekvivalencija, markiranost leksema, etikete, dvojezični rječnik, smrt

1. UVOD

Kada je riječ o izradi dvojezičkih rječnika, obično je u fokusu pažnje pitanje ekvivalencije. Međutim, navođenjem ekvivalenata za izraze izvorišnog jezika korisniku se pruža tek osnovna informacija koju u rijetkim slučajevima nije potrebno dopuniti dodatnim podacima o upotrebi jezičkih elemenata i njihovoj markiranosti u smislu njihove pripadnosti određenom stilskom sloju, vremenskom razdoblju, sociolektu i dr. Takva markiranost leksema može predstavljati izvor nesigurnosti i kod govornika maternjeg jezika, dok u slučaju stranog jezika može dovesti do znatno većih problema u komunikaciji koji prevazilaze čak i posljedice gramatičkih pogrešaka:

“What makes things worse is that if a grammatical mistake is made, in most cases communication will still continue. On the contrary, if a pragmatic error occurs, the speaker may sound impolite, improper, or in some cases the utterance (i.e. what is said) may have an implied meaning that the speaker does not intend it to have. As a consequence, misunderstanding or sometimes even conflicts arise.” (Yung, 2015, str. 147)

Time navođenje ovih podataka predstavlja nezaobilazan dio leksikografskog postupka koji je, međutim, u dvojezičkoj leksikografiji usko povezan sa dva ključna pitanja:

1. u kojoj mjeri se inventari standardiziranih podataka o markiranosti, tj. leksikografskih odrednica poklapaju u izvornom i odredišnom jeziku rječnika i

2. kako se može osigurati jednoznačno adresiranje izvorišnih i odredišnih jezičkih elemenata spomenutim oznakama (up. Werner 1990, str. 2796).

U ovom kontekstu Werner navodi da u mnogim dvojezičkim rječnicima u pojedinom slučaju nije moguće raspoznati da li se neka oznaka za markiranost odnosi na neko pojedinačno značenje leksema polazišnog jezika ili na više njih ili na jedan ekvivalent ili više njih (up. 1991, 2797).

S obzirom da informacije o markiranosti predstavljaju vrlo heterogenu grupu, fokus rada je na onom području podataka o markiranosti koji se tradicionalno nazivaju stilističkim, jer su se kako u teoriji tako i u praktičnoj

leksikografiji pokazali posebno spornim, dok ostali tipovi markiranosti (poput vremenskih, tehničkih, geografskih i sl.) nisu izvor nekih većih teškoća (up. Ludwig, 1991, str. 2 i str. 192).

Cilj rada je prikazati raniju leksikografsku praksu navođenja podataka o markiranosti na primjeru dvojezičkog rječnika *Hrvatsko-njemački rječnik* autorâ Jakić/Hurm (1999) koji i pored svoje zastarjelosti predstavlja najčešće konsultiran dvojezički rječnik kada je u pitanju jezički par i smjer hrvatsko-njemački, te na temelju toga ukazati na glavne probleme koji se na tom području mogu javiti i ponuditi moguća rješenja.

2. O DENOTATIVNOM I KONOTATIVNOM ASPEKTU LEKSEMA

Pojam ekvivalencije u leksikografiji ne obuhvata samo odnos značenja riječi u izvorišnom i odredišnom jeziku. Ako postavimo pitanje šta se smatra potpunom ekvivalencijom, većina autora će se složiti da se ona manifestuje u dva aspekta – denotativnom i konotativnom, odnosno značenjskom i pragmatičkom. Wiegand (2005, str. 25) smatra da se ne može govoriti o ekvivalenciji u dvojezičnoj leksikografiji ukoliko se oba aspekta ne uzmu o obzir i naziva je semantičko-pragmatičkom ekvivalencijom. Međutim, sami pojmovi denotativnog i konotativnog nisu jednoznačno definisani niti u leksičkoj semantici niti u leksikografiji. Općenito govoreći, pojmovno-denotativna komponenta značenja obuhvata ona značenjska obilježja koja se odnose na sam denotat, dok se pod konotacijom smatraju sve ostale komponente značenja koje imaju vrednujuću, emocionalnu ili apelativnu komponentu (up. Glück/Rödel 2016, str. 356, 357). Ludwig, autor koji se u njemačkoj leksikografiji najpodrobnije bavio markiranošću leksema (a samim tim i njihovim konotacijama) ističe njihovu pragmatičku funkciju:

“Leksemi mogu prenositi nedenotativne informacije koje u najširem smislu reprezentuju komunikativne uslove leksičke jedinice o kojoj je riječ. Polazimo od toga da ovi nedenotativni potencijali nekog leksema postoje i neovisno o kontekstu i da se aktualiziraju u komunikativnim kontekstima i kontekstima stanja stvari. Oni se odnose na preferirajuću, odnosno restriktivnu upotrebu

u komunikaciji i mogu biti leksikografski fiksirani uz pomoć komunikativno-pragmatičkih etiketa (markera).¹ (Ludwig 1991, str. 225)

Svrstavajući konotaciju u domen pragmatičkog, ovaj autor (kao i mnogi drugi) smatra da ona ne predstavlja dio značenja riječi:

“Iz razloga što se ovako poimani konotativni kvaliteti leksema ne odnose na obilježja označenog predmeta, već reflektiraju svrstavanje leksema u normativni sistem društvenih načina upotrebe jezičkih sredstava, ove informacije koje se tiču komunikativno-pragmatičkog potencijala ne smatramo semantičkim elementima.”² (Ludwig, 1991, str. 43)

Ovaj stav dijeli i Wiegand koji upozorava da se etikete kao što su “učeno”, “pejorativno”, “zastarjelo”, “sjevernonjemački” i sl. ne smiju smatrati značenjskim obilježjima, već skraćenim formulacijama pragmatičkih pravila za komunikativno prikladnu upotrebu izraza na koje se ove etikete odnose (up. 1981, str. 173). Iako postoje i autori koji ove konotativne komponente smatraju dijelom značenja leksema, smatramo da u leksikografiji ovaj tip informacija treba biti razgraničen od samog (denotativnog) značenja jer on čini zasebnu komponentu mikrostrukture kako jednojezičkih, tako i dvojezičkih rječnika. Time ove informacije predstavljaju izdvojeni fenomen u leksikografiji čiji se tretman naziva etiketiranje.

¹“Lexeme können nicht-denotative Informationen übermitteln, die im weitesten Sinne die angemessenen kommunikativen Bedingungen der entsprechenden lexikalischen Einheit repräsentieren. Wir gehen davon aus, dass diese „nicht-denotativen Potentiale“ eines Lexems auch unabhängig vom Kontext existieren und in Sachverhalts- und Kommunikationszusammenhängen aktualisiert werden. Sie beziehen sich auf den präferenten bzw. restriktiven Gebrauch in der Kommunikation und können mit Hilfe kommunikativ-pragmatischer Markierungen lexikographisch fixiert werden.” (Ludwig, 1991, str. 225).

²“Da sich die so verstandenen konnotativen Qualitäten der Lexeme nicht auf Merkmale des bezeichneten Gegenstandes beziehen, sondern die Einordnung des Lexems in ein Normensystem der sozialen Verwendungsweisen sprachlicher Mittel reflektieren, betrachten wir diese das kommunikativ-pragmatische Potential betreffenden Informationen nicht als semantische Elemente.” (Ludwig, 1991, str. 43)

2.1. Markiranost u leksikografiji

Već ranije smo ustvrdili da je pitanje denotativnog i konotativnog značenja, zapravo, pitanje denotativnog značenja i pragmatičkih informacija o leksema koje u najširem smislu govore o prikladnoj upotrebi leksema. Pojam *prikladnosti* je, zapravo, direktno vezan za pojam normaliteta u jeziku: “Kao i svi fenomeni, jezički fenomeni se daju podijeliti u zone normaliteta, neupadljivog prosjeka s jedne i upadljivog odstupanja od normaliteta s druge strane.”³ (Hausmann 1989, str. 649) Kod odlučivanja o tome šta je upadljivo a šta ne, prema Hausmannu nije potrebna nikakva lingvistička analiza, već se ono temelji na jezičkoj svijesti ili osjećaju prosječnog govornika maternjeg jezika. Ta upadljivost, u odnosu na ono što smatramo normalnim ili neupadljivim u lingvistici, naziva se *markiranost* (up. Ibid.). Direktna posljedica markiranosti riječi su upotrebne restrikcije, tj. ograničenja upotrebe. Tako većina govornika bosanskog jezika zna da, primjerice, *hapati*, *njopati*, *žderati*, *krkati* i sl. iz leksičkog polja UNOSITI HRANU U SEBE ne mogu koristiti u svakoj situaciji i spram svakog adresata ili u bilo kojoj tekstnoj vrsti, iako navedeni leksemi referiraju na isto stanje stvari/proces. U domeni učenja i upotrebe stranog jezika, međutim, ne možemo se pouzdati u intuiciju ili jezički osjećaj govornika, već moramo usvojiti ovo znanje zajedno sa semantičkim. Za leksikografa to znači pronalaženje načina da se i ovo znanje uvrsti u rječnike, kako na makro, tako i na mikrorazini. Glavno sredstvo pri tome predstavljaju tzv. upotrebne etikete koje u leksikografiji imaju različite nazive. Ludwig (1991) ih naziva *nedenotativne informacije*, dok Hausmann (Ibid.) navodi i termine *markirajući predikati*, a u novije vrijeme i *markeri* (up. Hausmann, Ibid.) U novijoj leksikografskoj literaturi upravo zbog pragmatičke prirode ovog nedenotativnog aspekta leksičkih jedinica sve se više koristi pridjev *pragmatički* u nazivlju ovog aspekta leksema. Tako Wiegand (1981. i 2005) koristi pojam *pragmatički podaci o markiranosti* (pragmatische Markierungsangaben), Yang (2015) ih naziva *pragmatičkim informacijama* (pragmatic information), Karlić/Barčot (2021)

³ “Wie alle Phänomene lassen sich auch die sprachlichen Phänomene einteilen in Zonen einerseits der Normalität, des unauffälligen Durchschnitts und andererseits der auffälligen Abweichung von der Normalität.” (Hausmann, 1989, str. 649)

prema uzoru na Yanga također *pragmatičkim informacijama*, kod Lerchnera (1986) se nazivaju *pragmatičkom markiranošću* (pragmatische Markiertheit), a Werner (1991) *pragmatičkim markiranjem* (pragmatische Markierung). U angloameričkoj leksikografiji također je prisutan pragmatički aspekt u nazivlju, ali kroz pridjev *usage* (upotreba) pa ih se naziva *upotrebnim etiketama* (usage labels) (up. Hartmanna 1998. i Šipka 2016).

U ovom radu ćemo se koristiti terminom upotrebne etikete jer smatramo da ovaj termin najizravnije obilježava njihovu prirodu i funkciju, tj. da poput neke etikete prijanjaju na jezičku jedinicu (up. Hausmann 1989, str. 649) i da, kako je već ranije elaborirano, ukazuju na upotrebni potencijal nekog leksema.

2.2. Vrste upotrebnih etiketa

Kada je riječ o vrstama upotrebnih etiketa, odnosno o načinima na koji leksičke jedinice mogu biti markirane, mora se istaći da ne postoji univerzalni sistem primjenjiv na sve jezike. Hartmann (2002) u svom *Rječniku leksikografije* daje vrlo preglednu tipologiju markiranosti uz navode o dimenziji korištenja, primjerima skala te terminima koji se koriste za označavanje markiranog leksema prema određenoj dimenziji i tipu markiranosti:

<i>Type of markedness</i>	<i>Dimension of usage</i>	<i>Examples of scales</i>	<i>Popular term for marked vocabulary</i>
DIACHRONIC	currency (period)	archaic/obsolescent (contemporary) new/in vogue	ARCHAISM / NEOLOGISM
DIAEVALUATIVE	emotionality (attitude)	appreciative (neutral) derogatory	EUPHEMISM / VULGARISM
DIAFREQUENTIAL	frequency of occurrence	basic (frequent) rare	CORE WORD / NONCE WORD
DIAINTEGRATIVE	assimilation (contact)	borrowing (national) vernacular	FOREIGNISM / NATIVE WORDS
DIAMEDIAL	mediality (channel)	written (neutral) spoken	WRITING / SPEECH
DIANORMATIVE	normativity (standard) (correct) incorrect	HYPERCORRECTION / BARBARISM
DIAPHASIC	formality (register)	elevated/formal (neutral) informal/intimate	CLASSICISM / COLLOQUIALISM
DIATRATIC	style (social status)	high (neutral) demotic	GENTEELISM / SLANG
DIA TECHNICAL	technicality (subject) e.g. Botany	JARGON
DIA TEXTUAL	textuality (genre)	poetic (neutral) conversational	?
DIATOPIC	regionality (dialect) e.g. American	REGIONALISM (Americanism, Britishism, etc.)

Tabela izvor: Hartmann (2002, str. 151)

Hartmann ističe da ova lista nije iscrpna i da neke od navedenih distinkcija nemaju jasne linije razgraničenja (up. Ibid., str. 150). Posljedica toga je da, prema istom autoru, u praksi rječnici pokazuju velike razlike u primjeni upotrebnih etiketa, te da se ni sami govornici maternjeg jezika (a time ni leksikografi) ne slažu uvijek oko ovog aspekta (up. Ibid., str. 150). Time je jasno da u dvojezičkoj leksikografiji ne možemo očekivati potpunu podudarnost u upotrebnim etiketama, ali možemo pretpostaviti da su sistemi etiketiranja ako ne isti, onda barem kompatibilni. To znači da je u smislu leksikografske ekvivalencije bitno da lema i njen pripadajući ekvivalent budu jednako ili slično markirani u odgovarajućoj dimenziji bilo da je to vremenska, arealna, stilska i sl.⁴ Ukoliko to nije slučaj, riječ je o kvaziekvivalenciji (up. Wiegand 2005, str. 26).

S obzirom na širinu i raznovrsnost kategorije upotrebnih etiketa te na relativnu neproblematičnost u određivanju markiranosti leksema u većini navedenih dimenzija, u ovom radu ćemo se detaljnije baviti stilističkom markiranosti leksema, jer ona prema Ludwigu predstavlja jednu od najizazovnijih kategorija za leksikografa: "Jedna od najbitnijih, ali istovremeno i najtežih razlučivanja unutar nedenotativnog područja sastoji se u svrstavanju leksema u stilske slojeve/stilske razine i stilsku obojenost/upotrebne podatke kao unoske u rječnike."⁵ (1991, str. 226) Funkcija ovih upotrebnih etiketa sastoji se u tome da fiksira poziciju leksema u normativnom sistemu društvenih načina upotrebe jezičkih sredstava. Treba istaknuti da ovi podaci o stilističkoj markiranosti nisu nešto što je inherentno samim riječima, već se tiču stavova koje govornici imaju o samim izrazima. Šipka u ovom kontekstu daje interesantan terminološki prijedlog za ovaj tip etiketa nazivajući ih *exclusion labels* (etikete isključivanja): "Under exclusion labels we understand a kind of usage labels which have the potential of expressing the attitude of exclusion of a labeled item from

⁴ U našem sistemu markiranja u vremenskoj dimenziji nismo naišli na etiketu *zastarijeva*, dok u njemačkoj leksikografiji postoji distinkcija između *zastarjelo* i *zastarijeva*.

⁵ "Eine der wesentlichsten, zugleich aber auch schwierigsten Differenzierungen innerhalb des nicht denotativen Bereichs besteht in der Zuordnung der Lexeme zu Stilschichten/Stilebenen und Stil-färbungen/Gebrauchangaben als Wörterbucheinträge."

contemporary standard language or at least its core.” (2016, str. 2). Time se Šipka nadovezuje na Hausmannovu misao o upadljivosti/neupadljivosti leksičkih jedinica u odnosu na ono što smatramo normalnim/neupadljivim. I Ludwig se distancira od pojma *stil*, odnosno *stilski* jer se oni tradicionalno koriste u odnosu na neku tekstnu cjelinu: “Stil se kao svojstvo (kvalitet) svakog govornog ili pisanog teksta treba, kao što je poznato, posmatrati kao cjelina”⁶ (1991, str. 205). Ovdje se, međutim, pojam stila odnosi na leksičke jedinice, tj. njihovo stilističko karakteriziranje. Kako bi preduprijeđio pogrešnu interpretaciju pojma stil koji se odnosi na lekseme, Ludwig predlaže novi termin *komunikativno-pragmatička markiranost* odnosno *upute za situativnu upotrebu* leksema. Pod ovim uputama Ludwig smatra “nedenotativne informacije o nekom leksemu koje “posreduju znanje o tome, da su određeni leksemi u odnosu na njihove mogućnosti korištenja ograničeni određenim uslovima komunikativne situacije” (Ludwig, str. 206). Stoga ćemo u radu, i pored tradicionalno ustaljenog naziva, napustiti naziv stilske markiranosti⁷ i za ovaj podtip upotrebnih etiketa, po uzoru na Ludwiga, koristiti *upute za situativnu upotrebu* jer taj naziv po našem mišljenju najjasnije označava prirodu i funkciju ove vrste upotrebnih etiketa.

Na kraju ovog poglavlja valja spomenuti da se informacije o markiranosti leksema u leksikografiji javljaju kako na makro, tako i na mikrorazini. U tom kontekstu Yang navodi da bi na makrostrukturnoj razini, u sklopu uvodnika, rječnici trebali sadržavati i napomenu o važnosti pragmatičkih informacija, objašnjenje na što se tačno taj pojam odnosi te opis svih sredstava kojima se pragmatičke informacije prezentiraju u rječniku (up. 2007, str. 158).

Na mikrorazini pragmatičke informacije prema istom autoru mogu biti izražene na više načina: “Such information can go into definitions, can be implied by carefully chosen examples, can be marked by labels and can also be explained by using various forms of notes” (2015, str. 159). Pri tome se

⁶ “Stil als eine Eigenschaft (Qualität) jedes mündlichen oder schriftlichen Textes ist bekanntlich als Ganzheit zu erfassen.” (Ludwig 1991, str. 205).

⁷ Pojam *stilski* ćemo u nedostatku boljeg i dalje koristiti u objašnjenjima razina u odnosu na standardni jezik.

one mogu navesti pomoću jednog od navedenih sredstava ili njihovom kombinacijom. U ovom radu ćemo se fokusirati na sredstvo upotrebnih etiketa. Kako navode Karlić i Barčot u hrvatskoj leksikografiji još uvijek nije uobičajena zasebna klasifikacija pragmatičkih odrednica, već se one svrstavaju zajedno s ostalima (najčešće u sklopu stilističkih odrednica) (up. 2021, str. 253). Isto možemo utvrditi i za bosanskohercegovačku leksikografiju.

3. METODA ANALIZE

U ovom radu analizirat će se praksa označavanja leksema glede njihove situativne upotrebljivosti u *Hrvatsko-njemačkom rječniku* autorâ Jakić/Hurm (1999)⁸ i dati prijedlog poboljšanja ove prakse na razini mikrostrukture kakva se primjenjuje u *Bosansko-njemačkom univerzalnom rječniku*⁹. Analiza će se voditi dvama ključnim pitanjima:

1. Na koje elemente se odnosi upotrebna etiketa?
2. Na koliko elemenata se odnosi upotrebna etiketa?

Povrh toga, opšte pitanje u analizi etiketa dvojezičkih rječnika je i pitanje poklapanja inventara standardiziranih oznaka za označavanje markiranosti u izvorišnom i odredišnom jeziku kojeg ćemo se zbog nedostatka prostora tek periferno dotaći. Konačno, u radu ćemo se neminovno, mada ne dublje, pozabaviti i pitanjem prezentiranja ovih informacija na makrorazini, jer se one obično prezentiraju i na jednoj i na drugoj.

U cilju analize leksikografske prakse razmatrani su primjeri rječničke obrade leksema iz semantičkog polja UMRIJETI, jer se na primjeru leksema istog semantičkog polja (denotativnih sinonima) najbolje mogu uočiti razlike u njihovoj pragmatičkoj markiranosti te uporediti praksu njihovog etiketiranja u rječnicima.

Ciljevi istraživanja su sljedeći:

- (1) utvrditi zastupljenost pragmatičkih informacija na makrorazini u HNJR,

⁸ U daljem tekstu HNJR.

⁹ U daljem tekstu BNJUR.

(2) utvrditi zastupljenost pragmatičkih informacija u sklopu rječničkih članaka u formi upotrebnih etiketa te načine njihovog navođenja. U sklopu ovog pitanja bitno je utvrditi a) na koje jezičke elemente se etiketa odnosi i b) za koliko elemenata “vrijedi” navedena etiketa,

(3) predložiti konkretna rješenja za unapređivanje opisa pragmatičkih informacija u BNJUR, imajući na umu potrebe njegovih ciljnih korisnika.

Analiza pragmatičkih informacija na mikrostrukturalnoj razini rječnika temelji se na primjeru četiri rječnička članka za lekseme *umrijeti*, *odapeti*, *krepati* i *(otići) na vječni počinak*.

4. ANALIZA

Prije nego što krenemo sa analizom pojedinačnih rječničkih članaka odabranih natuknica, osvrnut ćemo se na makrostrukturu 8. izdanja *Hrvatsko-njemačkog rječnika* Jakić/Hurm iz 1999. godine. Naime, komponente *Rječnika* su uvodne napomene autora Hurm, predgovori drugom, trećem i četvrtom izdanju sa informacijama o izmjenama koje su u ovim izdanjima unijete u *Rječnik*, popis kratica na hrvatskom i njemačkom jeziku, glavni dio, tj. popis natuknica, i konačno fleksione tabele u kojima se daje pregled jakih i nepravilnih glagola. Od informacija o upotrebnim etiketama nalazimo samo podatak u predgovoru drugom izdanju da je popis skraćenica (čiji najveći dio čine upotrebne etikete) u drugom izdanju veći i da su uvedene kratice *austr.* “za one riječi koje se upotrebljavaju u južnonjemačkom i austrijskom govoru [...]”, te da “skraćenica (kolokv.) označuje one riječi kolokvijalnog ili razgovornog jezika koje nisu ni dijalektalne, niti je njihova upotreba ograničena samo na južnonjemačko govorno područje” (1999, str. 7). Pregledom ovih kratica (tradicionalno nazvanih stilskim odrednicama ili oznakama) pronalazimo sljedeće upotrebne etikete: *fam.* za familijarno, *iron.* za ironično, *kolokv.* za kolokvijalno, *nar.* za narodni, *pej.* za pejorativno (pogrdno) značenje, *podr.* za podrugljivo, *poet.* za poetski (pjesnički), *pogrd.* za pogrdno, *prezr.* za prezrivo, *šalj.* za šaljivo, *šatr.* za šatrovački, te *vulg.* za vulgaran izraz. Uz ove kratice nedostaju objašnjenja šta one

tačno podrazumijevaju i primjeri leksema uz koje takve oznake stoje, što je glavni nedostatak na makrorazini ovog rječnika.¹⁰ Osim toga primjetna je znatna asimetričnost po pitanju markera supstandarda u odnosu na one nadstandardnog/višeg sloja. Naime, ako uzmemo da je *poetski* marker za neki visoki stilski sloj, a to po uzoru na jednojezične njemačke rječnike u kojima se *poet.* navodi kao sloj iznad standardnog jezika i biranog jezika (up. Ludwig 1991, str. 195), u HNJR nemamo drugih oznaka za markiranost iznad standarda¹¹. Poređenja radi, u njemačkom su pored *poet.* i *gehoben* (birano) i *bildungssprachlich* (učeno) česti markeri. Oni, međutim, sami po sebi predstavljaju ne tako neproblematične kvalifikacije, ali ipak ispunjavaju jednu bitnu funkciju, a to je da ukazuju govorniku na to da određeni izraz ne pripada standardu ili zoni normaliteta, već ga svrstava u nadstandardne slojeve izražavanja koji ne moraju biti nužno i poetski.¹² Osim toga, i marker *eufemistički* možemo smatrati markerom nadstandardnog sloja jer po našem mišljenju predstavlja oblik biranog načina izražavanja.

U nastavku ćemo se, vođeni gore navedenim pitanjima, pozabaviti mikrostrukturom natuknica sa nultom markiranošću (*umrijeti*), supstandardnom markiranošću (*odapeti, krepati*), te onim koje pripadaju nadstandardnom sloju (frazem *otići na vječni počinak*).

(1) Natuknica **umrijeti**

Leksem *umrijeti* spada u riječi koje nisu markirane i time pripadaju s Hausmannom (1989, str. 649) zoni normaliteta, neupadljivom prosjeku

¹⁰ Ludwig u ovom kontekstu navodi: "Abgesehen davon, daß diese Markierungskategorien im allgemeinen [...] nicht erklärt werden, werden die hierzu gezählten Angaben meist ohne einführende Erläuterungen gebraucht. Daß aus der Bezeichnung der jeweiligen Stilfärbung und durch Nennung von Beispielen ihre Bedeutung 'klar hervorgeht', ist nur eine Behauptung, die für den Benutzer nicht ausreicht." (Osim što ove kategorije označavanja općenito nisu objašnjene [...], podaci o kojima se ovdje govori obično se koriste bez uvodnih objašnjenja. Da iz oznake određene stilske obojenosti i imenovanjem primjera njeno značenje "jasno proizlazi" samo je tvrdnja koja korisniku nije dostatna.) (1991, str. 212).

¹¹ U ovom kontekstu Šipka navodi da u slavenskim jezicima postoji tradicija da se književni jezik (a time i poetski) izjednačava sa standardnim (up. 2016, str. 6).

¹² O problemu oznaka *bildungssprachlich* i *gehoben* vidi Ludwig, 1991.

ili standardu. U *Rječniku bosanskoga jezika* autorâ Halilović/Palić/Šehović (2010)¹³ pored ovog leksema kao njegov nemarkirani sinonim navodi se i *preminuti*:

ùmrijēti (ø) svrš. [prez. mrēm, imp. ùmri, prid. rad. mrō, mrla ž., pril. pr. ùmrijēvši] 1. izgubiti životne funkcije, prestati živjeti (o čovjeku); preminuti

HNJR na sljedeći način obrađuje natuknicu *umrijeti*:¹⁴

umrijeti sterben, versterben, (poet.) hin|scheiden, verscheiden, heim|gehen, den Geist aufgeben, (kolokv.) ins Gras beißen [...]

Za lekseme koji se u HNJR navode kao ekvivalenti za natuknicu *umrijeti* DWDS (pristup 29. 6. 2022) daje sljedeće podatke o markiranosti: *sterben* i *versterben* nisu markirani, *hinscheiden* je markiran kao *gehoben*, *verhüllend* (birano, eufemistički), *verscheiden* kao [*gehoben*] (birano), uz *heimgehen* se navode [*gehoben*, *verhüllend*, *übertragen*] (birano, eufemistički i preneseno), iza *den Geist aufgeben* slijede etikete [veraltet, noch dichterisch, verhüllend] (zastarjelo, još poetski, eufemistički), a iza *ins Gras beißen* [*bildlich*, *salopp*, *derb*] (slikovito, razgovorno, grubo)¹⁵.

Pored očigledne nepodudarnosti u navođenju uputa za situativnu upotrebu, koja ne mora nužno biti posljedica leksikografske greške, već razlika u navodima konsultiranih jednojezičnih rječnika njemačkog jezika, uočljivo je nastojanje autora HNJR-a da uz natuknicu *umrijeti* ponude što više sinonimnih, ali različito markiranih ekvivalenta. To, međutim, odstupa od leksikografskog ideala potpune ekvivalencije. Naime, već je ranije rečeno da se ekvivalencijom smatra podudarnost ne samo u denotativnim komponentama značenja već i podudarnost u pragmatičkom smislu. Nepodudarnost u ovom drugom aspektu ima za posljedicu tzv. kvaziekvivalenciju koja je

¹³ U daljem tekstu RBJ.

¹⁴ Kod navođenja rječničkih članaka iz HNJR i BNJR pored lema i sublema, te njihovih ekvivalenta, navodit ćemo samo oznake za markiranost, dakle, izostavljat ćemo gramatičke podatke, podatke o izgovoru i sl.

¹⁵ U doslovnom prijevodu "zagristi u travu" (op. a.)

nužno zlo ukoliko ne postoji potpuni ekvivalent, što ovdje nije slučaj. Stoga bi naš prvi prijedlog za poboljšanje ovog rječničkog članka bio navođenje samo denotativno i pragmatički podudarnih ekvivalenata sa tzv. nultom markiranošću:

umrijeti sterben, versterben

Glede pitanja za koliko elemenata vrijedi podatak o markiranosti, možemo ustvrditi da u uputama za korisnika nije navedeno ili objašnjeno za koliko elemenata vrijedi određena etiketa, te korisnik može samo nagađati da se podatak o markiranosti (poet.) u ovom rječničkom članku odnosi na sva četiri ponuđena ekvivalenta *hin|scheiden, verscheiden, heim|gehen, den Geist aufgeben*. S tim u vezi, smatramo da je za korisnika najadekvatniji način navoditi podatak o markiranosti ispred svakog elementa, premda oni bili i istovjetni i premda se to na prvi pogled činilo redundantnim i gubljenjem dragocjenog prostora. Argument za ovaj postupak leži u činjenici da je ekvivalencija ključni element svakog dvojezičkog rječnika, a ona, kako smo već više puta utvrdili, nije samo određena denotativnim značenjem.

S obzirom da u slučaju natuknice *umrijeti* ne savjetujemo navođenje kvaziekvivalenata, na ovom mjestu nećemo ponuditi prijedlog u smislu navođenja podataka o markiranosti kod svakog ekvivalenta, već ćemo to prikazati na drugim primjerima.

U sljedećem dijelu pozabaviti ćemo se sa dva primjera koja spadaju u sloj supstandardnog, razgovornog jezika.

(2) Natuknica **odapeti**

Za leksem *odapeti* u značenju “umrijeti”, “preminuti” RBJ navodi *žarg. pejor.* kao upute za situativnu upotrebu. U objašnjenju ovih upotrebnih etiketa RBJ navodi da su žargonizmi “svakodnevne riječi umjesto kojih – izvan užega ili stručnoga kruga – tražimo prihvatljivije” (2010, str. IX), dok pod samom natuknicom **žargon** nalazimo tri značenja:

žargōn 1. skup svih žargonizama u jednom jeziku, koji ne pripadaju standardu i normi; primjer socijalno

motiviranog jezičkog raslojavanja; šatrovački govor, šatra, sleng; sarajevski ~

2. jezička realizacija koja je gotovo isključivo poznata pripadnicima određene struke a ostalima je slabo razumljiva: ~ informatičara

3. pren. bilo koji govor koji je slabo razumljiv ili neprihvatljiv većini (2010, str. 1538).

S obzirom da se u objašnjenju nalazi uputa o neprihvatljivosti žargonizama, možemo zaključiti da se, prije svega, radi o značenjima 1. i 3. koji nam govore o nepripadanju ovako označenih leksema standardu i normi, već supstandardnim slojevima.

Pod etiketom *pej.* osim ispisane riječi “pejorativno” u uvodnom dijelu rječnika ne nalazimo daljnja objašnjenja šta ta oznaka podrazumijeva. Pod natuknicom **p jorativan** nalazimo definiciju “pogrdan” uz glosu “(o riječima i sl.)”, te možemo zaključiti da se radi o izrazima koji u sebi nose negativnu vrednujuću komponentu spram onoga što označavaju.

Za ovaj leksem u HNJR nalazimo sljedeći rječnički članak:

odapeti (luk) ab|spannen, ab|schnellen; (pušku) ab|drücken, ab|feuern, ab|schießen (j); (strelicu) ab|schießen (j); (kolokv. vulg.: umrijeti) ab|kratzen, ab|schnappen; (popustiti napeto) entspannen;

S obzirom da se radi o višeznačnoj riječi, posebno je interesantno pitanje na koje se jezičke elemente etiketa odnosi. U rječničkom članku za natuknicu *odapeti* HNJR navodi etikete (kolokv. vulg.: umrijeti). Međutim ostaje nejasno da li etikete koje su naveli vrijede samo za natuknicu “odapeti” ili se odnose i na njemačke ekvivalente (svi oni imaju značenje *umrijeti*). Ako se etikete odnose na natuknicu, onda je jasno da se odnose samo na jedno od njenih značenja, i to značenje *umrijeti*. Ako se odnose (i) na njemačke ekvivalente, onda se postavlja pitanje da li se odnose na sve njih ili samo na prvi ekvivalent koji iza njih slijedi. Ako se ne odnose na njemačke ekvivalente, ostaje pitanje zašto nisu navedene etikete i za

njemačke ekvivalente, jer su oba markirana. S obzirom na ove nedorečenosti i dvojbe, predlažemo sljedeće rješenje:

odapeti 2. žarg., pej. 1. (luk) ab|spannen, ab|schnellen; (pušku) ab|drücken, ab|feuern, ab|schießen (j); (strelicu) ab|schießen (j); 2. (umrijeti) (razg., grubo) ab|kratzen, (razg., grubo) ab|schnappen

Iako su, dakle, oba ekvivalenta jednako markirana, za svaki od njih predlažemo navođenje uputa za situativnu upotrebu kako ne bi ostavili prostora nedoumicama šta se na šta odnosi i u kojem dosegu.

Povrh toga, u BNJUR se navode upute za situativnu upotrebu kako za bosanske lekseme, tako i za njihove njemačke ekvivalente. Ukoliko je markirano samo jedno od značenja natuknice, kao što je to ovdje slučaj, naš prijedlog je da u ovakvim slučajevima iza leme navodimo broj značenja koje je markirano i iza njega stavljamo odgovarajuću etiketu. Ovu praksu smatramo poželjnom jer polazimo od toga da 1. dvojezične rječnike i pored primarnih korisnika, što su u našem slučaju govornici bosanskog kao maternjeg jezika, koriste i govornici odredišnog, dakle, njemačkog jezika za koje su ovi podaci od velikog značaja i 2. podaci o markiranosti bosanskih leksema korisni su i za govornike bosanskog kao maternjeg jezika jer, kako smo već ranije utvrdili, takve kvalifikacije i među tim govornicima nisu ujednačene i dovode do nesigurnosti i nedoumica.

Napominjemo da u prijedlogu rješenja svjesno nismo koristili marker (vulg.) jer se on za ovaj leksem ne navodi niti u RBJ (za natuknicu) niti u DWDS (za njemačke ekvivalente). Naime, u starim izdanjima rječnika Wahrig DW WAHRIG-DW (1966/1975/1980) (prema Ludwig 1991, str. 201)¹⁶ navodi se da se etiketa *vulg.* koristi u kontekstima “riječi i izreka koje se prevashodno odnose na unošenje i izlučivanje hrane, kao i onih koje se odnose na spolno područje ili ulaze u poređenja s njima i istovremeno podliježu određenom tabuu.” (WAHRIG-DW 1966/1975/1980, cit. prema

¹⁶ Novija izdanja, nažalost, ne navode više ovako elaborirane upute i objašnjenja.

Ludwig 1991, str. 201)¹⁷ Iz tog razloga primjerenijim smatramo marker *pej.* koji ovaj izraz kvalificira kao pogrdan, što on i jeste kada referira na značenje *umrijeti*.

Pozabavit ćemo se još jednim, u našem jeziku frekventnim izrazom supstandardnog sloja:

(3) Natuknica **krepati**

U RBJ natuknica *krepati* u značenju *umrijeti* označena je kao pejorativna:

krèpati (ø) svrš. [prez. krèpām, prid. rad. krèpao] 1. prestati živjeti (o životinji); uginuti, crknuti, lipsati: pas je krepao 2. pejor. umrijeti 3. pren. potrošiti svu snagu, potpuno se iscrpiti; iznemoći, obnemoći, crknuti: ~ od posla

S obzirom da je višeznačna, i u ovom slučaju će se uputa za situativnu upotrebu koja se odnosi na element polazišnog jezika morati tako navesti da se odnosi samo na značenje *umrijeti* i to kada se odnosi na čovjeka. U HNJR zatičemo obradu natuknice na sljedeći način:

krepa(va)ti krepieren, verenden; zugrunde gehen, verrecken

S obzirom da nema disambigvizirajućih glosa koje bi dale uputu korisniku na koje značenje se koji ekvivalenti odnose, možemo samo zaključiti da se prva dva *krepieren* i *verenden* odnose na životinje, mada se u njemačkom jeziku oba izraza mogu koristiti i u odnosu na čovjeka, u kojem slučaju su onda markirana kao pejorativni. Druga dva izraza ekvivalenti su za drugo značenje natuknice, što je prepoznatljivo po tome da su od prvih odvojeni tačkom i zarezom¹⁸. Možemo samo zaključiti da je to značenje *umrijeti* kada se odnosi na čovjeka (kako je navedeno i u RBJ). Iznenađuje činjenica da se za ovo značenje navode dva potpuno oprečno markirana ekvivalenta. Naime, izraz *zugrunde gehen* je prema DWDS (pristup 28. 6. 2022)

¹⁷“Wörter und Wendungen, die sich hauptsächlich auf Nahrungsmittelaufnahme und -ausscheidung sowie auf das Geschlechtliche beziehen oder Vergleiche damit eingehen und gleichzeitig einem gewissen Tabu unterliegen.” Wahrig GDW (1968, cit. prema Ludwig, 1991, str. 201)

¹⁸Ova funkcija tačke zarez je u HNJR navedena u uputama za korisnika.

u svim svojim značenjima, a time i u značenju *umrijeti* markiran kao rije-
dak, zastarijevajući, često birani jezik, uglavnom poetski (selten, veraltet,
häufig gehoben, meist dichterisch). Samim tim, ovaj ekvivalent nikako ne
ide uz natuknicu *krepati*, jer spada u leksiku sa povišenom markiranošću
(up. Katnić-Bakaršić, 2001, str. 229). Povrh toga označen je kao zastarije-
vajući i rijedak izraz, što naš *krepati* nije. Pored navođenja neodgovarajućih
ekvivalenata, velika zamjerka ovom članku je što uopšte ne navodi upotreb-
ne etikete, iako ih na drugim mjestima nalazimo. To ukazuje na dodatni
problem vezan za praksu označavanja markiranosti u ovom rječniku, a to
je nedosljednost u primjeni ovog sredstva. S obzirom na sve gore navedeno,
naš prijedlog je sljedeći:

- krepa(va)ti** 2. pej. 1. (o životinji) krepieren (s.), verenden (s.);
2. (o čovjeku) (razg., grubo) ab|kratzen, (grubo)
verrecken

U prijedlog nismo uvrstili treće značenje jer se u radu ograničavamo
samo na značenja semantičkog polja *umrijeti*. Iz primjera je vidljivo da
smo prema uzoru na RBJ uz drugo značenje leksema naveli upotrebnu
etiketu pej., iza broja 2 koja se, dakle, odnosi samo na taj element, dok uz
njemačke ekvivalente za svaki ponaosob stoje etikete preuzete iz njemačkog
jednojezičkog rječnika DUDEN online [28. 6. 2022], koji za oba izraza
navodi marker *grubo*.

Konačno ćemo se osvrnuti i na izraze koji pripadaju leksici sa povišenom
markiranošću za koju smo već ranije utvrdili da u HNJR postoji samo etiketa
poet. dok se u RBJ navode i *eufem.* za eufemistički, *knjiš.* za knjiški, *nar. pj.* za
narodno pjesništvo, *nauč.* za naučno, *poet.* za poetski, *služb.* za službeno, *šk.*
za školski. I ovdje vrijedi uputa da se ove upotrebne etikete trebaju objasniti
i oprimjeriti, jer se ne može pretpostaviti da prosječan, pa i napredan
korisnik ovih rječnika zna šta se podrazumijeva pod recimo *školski* niti smo
mogli utvrditi ijednu natuknicu koja je tako označena, te nije sigurno ni da
li se radi o situativnoj uputi ili je to samo upotrebna etiketa koja spada u
dijatehničke.

U semantičkom polju UMRIJETI postoji niz izraza koji se mogu smatrati markiranim u smislu pripadanja višem sloju od standardnog. U *Rječniku sinonima hrvatskog jezika* (2008) naveden je niz sinonima sa povišenom markiranošću za leksem *umrijeti* među kojima, između ostalih, nalazimo: *otići na drugi/onaj svijet, otići na vječni počinak, pusitit posljednji dah* i sl. Međutim, iako rječnik navodi neke upotrebne etikete, kod ovih se izraza ne navodi nikakva oznaka, što u leksikografiji signalizira nultu markiranost. Međutim, po našem jezičkom osjećaju, ovi izrazi se u najmanju ruku mogu smatrati eufemizmima, pa čak i poetskim izrazima. U RBJ su etiketirani kao eufemizmi, što možemo dodijeliti nekom višem sloju od standardnog, neupadljivog načina izražavanja:

sàn [...] **zaspati/usnuti vječnim/posljednjim snom** eufem. umrijeti, preminuti

pòčinuti [...] ~ **vječnim snom** eufem. umrijeti

svìjet [...] **otići/preseliti (se) na onaj/drugi/ budući/bolji ~; ostaviti/ napustiti ovaj ~; oprostiti se/rastati se s ovim ~om/od ovog ~a** eufem. umrijeti;

pòčinak [...] **vječni** ~ eufem. smrt

Nakon pomnog pretraživanja utvrđujemo da HNJR nema naveden niti jedan od ovih izraza, iako rječnik obiluje drugim frazeološkim izrazima pod ovim natuknicama. Jedini izuzetak je natuknica *počinak* uz koji nalazimo frazeologizam *vječni počinak*:

počinak [...] vječni ~ die ewige Ruhe

Interesantno je da ni za ovaj frazeologizam nije navedena upotrebna etiketa, dok se odmah iza njega navodi sintagma *sich zur Ruhe begeben* (otići na počinak, leći) uz koju stoji etiketa (poet.). DWDS (pristup 29. 6. 2022) za ovu frazu navodi etiketu *Papierdeutsch*, što bi značilo da pripada administrativnom jeziku, tj. da je birokratski izraz. S druge strane sintagma *die ewige Ruhe* (vječni počinak) nalazi se u njemačkom jeziku u dva frazema sa značenjem smrti – *die ewige Ruhe finden* sa etiketama (gehoben verhüllend: sterben) (birano, eufemistički: umrijeti) i *in die ewige Ruhe, zur*

ewigen Ruhe eingehen sa istovjetnom markiranošću (up. DUDEN online, pristup 28. 6. 2022).

S obzirom da su i bosanski i njemački izrazi markirani, predlažemo sljedeće rješenje:

počinak [...]

* (eufem.) *otići na vječni* ~ (bir., eufem.) die ewige Ruhe finden, (bir., eufem.) in die ewige Ruhe zur ewigen Ruhe eingehen

Kako se radi o frazeološkim izrazima, ovaj frazem stavljamo u frazeološki blok koji je u BNJR označen podebljanim asteriskom (*). Specifičnost frazeološkog bloka je da se u njemu ne javlja natuknica kao lema, već kao komponenta podleme, koja je u ovom slučaju frazem *otići na vječni počinak*. Samim tim i način navođenja upotrebnih etiketa se mijenja u tom smislu, da one ne adresiraju lemu, već se odnose na elemente polazišnog jezika kao podleme. Polazimo od toga da je u tom slučaju najbolji način navođenja upotrebnih etiketa ispred adrese, tj. elementa na koji se etiketa odnosi, pa tako *eufem.* adresira bosanski frazem, dok etikete *bir.* i *eufem.* adresiraju njemačke ekvivalente bosanskog frazema. Smatramo da smo time osigurali potpunu jednoznačnost, tj. izbjegli dvojbenost na šta se koja etiketa odnosi.

5. ZAKLJUČAK

Analizom je utvrđeno više problematičnih tačaka po pitanju markiranosti i njenog navođenja u HNJR. Naime, za većinu analiziranih natuknica uočeno je navođenje denotativno sinonimnih, ali različito markiranih ekvivalenata, i pored toga što u odredišnom jeziku postoje potpuni ekvivalenti. S obzirom da bi kvaziekvivalencija trebala biti tek nužno zlo, prijedlog u ovom smislu je da se navode isključivo istovjetno markirani ekvivalenti, a tek u onim slučajevima gdje oni ne postoje, navoditi tzv. kvaziekvivalente.

Drugi uočeni problem tiče se pitanja za koliko elemenata vrijedi određena etiketa. Naime, ustanovljeno je da u HNJR ne postoje upute koje bi korisniku razjasnile ovo pitanje, već je to prepušteno njegovoj intuitivnoj prosudbi. Kako bi izbjegli nepotrebne nedoumice, smatramo da je za korisnika

najadekvatniji način navoditi podatak o markiranosti ispred svakog elementa, čak i u slučajevima gdje su oni istovjetni kod više uzastopnih ekvivalenata. Argument za ovaj postupak leži u činjenici da je ekvivalencija ključni element svakog dvojezičkog rječnika, a ona, kako smo već više puta utvrdili, nije samo određena denotativnim značenjem.

Sljedeći problem je što je pitanje na šta se tačno etiketa odnosi prepušteno intuiciji korisnika. Tako se primjerice za natuknicu *odapeti* navode ekvivalenti *abkratzen* i *abschnappen*, a ispred *abkratzen* navedena je etiketa (kolokv. vulg.: umrijeti). Nije jasno da li se ta etiketa odnosi na 1. našu natuknicu, 2. na njemačke ekvivalente ili 3. na sve njih. Ovaj problem smo nastojali riješiti navođenjem etiketa za sve leksičke elemente kako polazišnog tako i odredišnog jezika, i to za svaki ponaosob. Paralelno s tim je riješeno i pitanje višeznačnih natuknica kod kojih je samo jedno od značenja markirano, kao što je slučaj kod leksema *odapeti*. Naš prijedlog je da u ovakvim slučajevima iza leme navodimo broj značenja koje je markirano i iza njega stavljamo odgovarajuću etiketu.

Konačno, uočeno je da se u HNJR u nekim slučajevima uopšte ne navode upotrebne etikete (vidi primjer *krepati*), iako ih na drugim mjestima nalazimo, što ukazuje na dodatni problem vezan za praksu označavanja markiranosti u ovom rječniku, a to je nedosljednost u primjeni ovog sredstva. Nenavođenje etiketa smatramo posebno problematičnim kada, kao što je slučaj kod natuknice *krepa(va)ti*, kao ekvivalente pored onih koji su istovjetno markirani kao i natuknica, imamo i one koji su različito, pa i potpuno oprečno markirani. Predloženo rješenje je pored onog očiglednog da se markiranost obavezno i dosljedno istakne etiketama (ili u slučaju nulte markiranosti da se one izostave), i to da se ne navode ekvivalenti koji nisu istovjetno markirani kao i natuknica.

Na kraju ostaje ustvrditi da smo u ovom radu osmotrili tek neke aspekte navođenja podataka o markiranosti u leksikografiji i da su neki aspekti nužno morali biti izostavljeni. Pod time u prvom redu mislimo na pitanje navođenja podataka o markiranosti na makrostrukturalnoj razini rječnika koje smo u radu tek rubno dotakli.

IZVORI

- Dudenredaktion. Duden online. <https://www.duden.de> [28. 6. 2022]
- DWDS–Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache. Das Wortauskunftssystem zur deutschen Sprache in Geschichte und Gegenwart. Hrsg. v. d. Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften. <https://www.dwds.de/>. 06. 06. 2022.
- Halilović, S./Palić, I./Šehović, A., 2010. *Rječnik bosanskog jezika*. Sarajevo: Filozofski fakultet u Sarajevu.
- Jakić, B., Hurm, A., 1999. *Hrvatsko-njemački rječnik*. Zagreb: Školska knjiga.
- Šarić, LJ., Wittschen, W. ur., 2008. *Rječnik sinonima hrvatskoga jezika*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

LITERATURA

- Glück, H., Rödel, M. ur., 2016. *Metzler Lexikon Sprache* Stuttgart and Weimar: Verlag J. B. Metzler.
- Hartmann, R. R. K., James, G. ur., 2002. *Dictionary of Lexicography*. London and New York: Routledge.
- Hausmann, F. J., 1989. Die Markierung im allgemeinen einsprachigen Wörterbuch: Eine Übersicht. In Hausmann, F. J.; Reichmann, O.; Wiegand, H. E.; Zgusta, L. (eds.). *Wörterbücher. Dictionaries, Dictionnaires. Ein internationales Handbuch der Lexikographie*. Erster Teilband. (= Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft 5.1). Berlin: de Gruyter, str. 649–657.
- Karlić, V., Barčot, B., 2021. “Leksikografska obrada pragmatičkih informacija u dvojezičnim rječnicima”. *Rasprave*, 47/2, str. 349–369.
- Katnić-Bakaršić, M., 2001. *Stilistika*. Sarajevo: Ljiljan.
- Lerchner, G., 1986. “Semantische Struktur, pragmatische Markiertheit und (stilistische)
- Gebrauchspräferenz lexisch-semantischer Einheiten: Zur Kritik des ‘Handwörterbuchs der deutschen Gegenwartssprache’ unter soziolinguistisch-pragmatischem Aspekt”. *Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung*, 39 (2), str. 169–181.

- Ludwig, K.-D., 1991. *Markierungen im allgemeinen einsprachigen Wörterbuch des Deutschen. Ein Beitrag zur Metalexikographie*. Tübingen: Lexicographica. Series Maior 38
- Ludwig, K.-D., 1994., "Probleme der Markierung im Wörterbuch". *Lexicographica Series Maior, Supplementary Volumes to the International Annual for Lexicography*, Max Niemeyer Verlag Tübingen, str. 51–72
- Šipka, D., 2016. Exclusion Labels in Slavic Monolingual Dictionaries. Lexicographic construal of non-standardness, *Colloquium: New Philologies*, vol. 1, str. 1–17.
- Yang, W. X., 2007. "On pragmatic information in learner's dictionaries, with particular reference to LDOCE4". *International Journal of Lexicography* 20/2., str. 147–172.
- Werner, R., 1991. "Die Markierungen im zweisprachigen Wörterbuch". *Ein internationales Handbuch zur Lexikographie*. 3, str. 2796–2803.
- Wiegand, H. E., 1981. "Pragmatische Informationen in neuhochdeutschen Wörterbüchern. Ein Beitrag zur praktischen Lexikologie". *Germanistische Linguistik*, 3-4/79, str. 139–271.
- Wiegand, H. E., 2005. "Äquivalenz, Äquivalentdifferenzierung und Äquivalentpräsentation in zweisprachigen Wörterbüchern. Eine neue einheitliche Konzeption." *Lexicographica: Series Maior* 115, str. 17–57.

USAGE LABELS IN BILINGUAL DICTIONARIES

Abstract

The paper examines the issue of indicating lexeme markedness in bilingual dictionaries. Markedness goes beyond the denotative meaning of lexemes and is considered to be the information referring to the lexical knowledge that must be given to the dictionary user in order for their lexical selection to be adequate for the communicative situation they might find themselves in. This information comprises, for example, data on the stylistic, temporal, and regional markedness of lexical units. In the first part of the paper, a theoretical overview of markedness in lexicography is presented. In the empirical part, the lexicographic practice of markedness is investigated using the example of the lexemes from the semantic field TO DIE in the Croatian-German dictionary by Jakić and Hurm (1999). Suggestions for labelling markedness in the Bosnian-German universal dictionary (*BNJUR*), which is in the process of being created, are proposed as well. The goals of this research are: (1) to determine the representation of pragmatic information at the macrostructural level in the Croatian-German dictionary by Jakić and Hurm (1999); (2) to determine the representation of pragmatic information in the dictionary articles in the form of usage labels and ways of presenting their lexicographic description. Here, it is also important to determine a) for which language elements the label is specified and b) for how many elements the specified label “is valid”; (3) to propose concrete solutions for improving the labelling of pragmatic information in *BNJUR*, keeping in mind the needs of its target users. The analysis indicated several shortcomings in lexicographic practice, ranging from listing equivalents that are marked differently in relation to the entry, not listing usage labels for marking in general, to ambiguities regarding what the usage labels refer to.

Keywords: *quasi-equivalence, lexeme markedness, usage labels, bilingual dictionary, death*